

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Wekelijks een 'Merkuur' en alle avonden een pintje bier: het bewogen leven van Jan van Gijsen

[Bespreking van: A. de Haas (2023) *Jan van Gijsen (1668-1722) : Een journalistieke broodpoëet in de Jordaan*]

Dietz, F.

DOI

[10.5117/TvG2024.1.011.DIET](https://doi.org/10.5117/TvG2024.1.011.DIET)

Publication date

2024

Document Version

Final published version

Published in

Tijdschrift voor Geschiedenis

License

CC BY-ND

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Dietz, F. (2024). Wekelijks een 'Merkuur' en alle avonden een pintje bier: het bewogen leven van Jan van Gijsen: [Bespreking van: A. de Haas (2023) *Jan van Gijsen (1668-1722) : Een journalistieke broodpoëet in de Jordaan*]. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 137(1), 98-99. <https://doi.org/10.5117/TvG2024.1.011.DIET>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

Anna de Haas, *Jan van Gijsen (1668-1722). Een journalistieke broodpoët in de Jordaan* (Amsterdam University Press; Amsterdam, 2023) 344 p., ill., €29,99 ISBN 9789048561148

Wekelijks een ‘Merkuur’ en alle avonden een pintje bier: het bewogen leven van Jan van Gijsen

In september 1710 verscheen de eerste aflevering van het politieke weekblad de *Amsterdamse Mercurius* van Jan van Gijsen. Voor Van Gijsen betekende de publicatie een carrièreswitch: voortaan verdiende hij zijn geld niet met weven, het ambacht dat hem via de familielijn was meegegeven, maar met schrijven. Expliciet reflecteerde hij op deze switch in de eerste jaargang van de *Mercurius*: ‘[ik] wens niet meer / als met wat bruilofts- en verjaarsgedichten maken / en wekelijk een Merkuur aan ’t kostje te geraken, / en alle avonden een pintje Bremer bier / en ’s morgens koffie en een zoopje’ (p. 93). Vertaald naar hedendaagse termen, werd Van Gijsen een ZZP’er die voor zijn broodwinning columnachtige beschouwingen schreef, vol politieke satirische commentaren, en doorspekt met verhalen over zijn persoonlijke situatie. En zoals een hedendaagse columnist ook nooit van één opdracht kan leven, vulde hij zijn inkomsten aan met gelegenheidsgedichten op verzoek.

Anna de Haas, de historisch letterkundige die we vooral kennen van haar onderzoek naar achttiende-eeuws toneel, schreef een biografie over deze Jan van Gijsen als ‘journalistieke broodpoët’. In vergelijking met de historische beroemdheden aan wie doorgaans biografieën worden gewijd, is Van Gijsen betrekkelijk onbekend, en actief in een historische context waarover we relatief weinig weten. Juist daarin zit de kracht van deze onderneming: via Van Gijsen als persoon krijgen we een inkijkje in de vroeg-achttiende-eeuwse publicatiecultuur – zowel in de mogelijkheden die die bood om geld en faam te vergaren, alsook in

de uitdagingen die daarbij kwamen kijken, als gevolg van onder meer concurrentie, laster, jaloezie en poëtische geschillen. De Haas beschrijft in haar boek Van Gijsens leven en loopbaan chronologisch: na twee contextuele hoofdstukken volgen we hem in achttien hoofdstukken vanaf zijn Haarlemse jeugd tot aan zijn dood. Door die opzet zien we hoezeer keuzes en ontwikkelingen op loopbaangebied verknoopt waren met persoonlijke omstandigheden: de fysieke beperkingen die het werk soms in de weg zaten, de familiebanden die hem van Haarlem naar Amsterdam brachten, en het persoonlijke netwerk dat tot opdrachten leidde.

De Haas heeft zich geen eenvoudige opdracht gesteld, want Van Gijsen heeft niet het soort persoonlijke documenten nagelaten dat biografen doorgaans gebruiken, zoals brieven en dagboeken. De belangrijkste bron voor deze biografie zijn de verhalen over zijn privéleven die Van Gijsen optekende in zijn *Mercurius* (1710-1722). Die levensbeschrijvingen zijn een geweldige bron. Getroffen werd ik bijvoorbeeld door Van Gijsens uitvoerige reflecties op de ziektes en kwalen waaraan hij veelvuldig leed, zoals een verminderend zicht en kaakbreuken als gevolg van een ongelukkige val. Ze brengen de lezer dichter bij historische ervaringen van ziekte, en laten zien hoezeer de tekstuele productie verweven was met situaties van ziekte en gezondheid – een kwestie die onder letterkundigen steeds meer belangstelling geniet.

Dat dit type bronnenmateriaal ‘niet noodzakelijk betrouwbaar of volledig is’, zoals geëxpliciteerd in het woord vooraf, wordt door De Haas regelmatig gemarkeerd.

Rouwdichten over Van Gijsen noemt ze onbetrouwbaar vanwege ‘zwaar overdreven loftuitingen’ (p. 227), en Jacobus Rousseaus reflectie op Van Gijsen kan volgens haar evengoed een ‘eigen mening’ zijn als ‘een meer algemene visie uit die tijd’ (p. 84). Als Van Gijsen schrijft dat zoon Frans in Ceylon ‘als een klein koninkje’ leeft, weten we niet ‘of dit fantasieën waren of toch de werkelijkheid’ (p. 221).

Wat beter meegenomen had mogen worden bij de interpretatie van Van Gijsens teksten, is dat zij geschreven werden voor de drukpers, door iemand die bewust bezig was om een breed en vast lezerspubliek aan zich te binden. De verhalen over zijn privéleven zijn dus deel van zijn strategie als broodschrijver. Wat betekent dat voor hoe we ze kunnen duiden? Als hij schreef niet te trouwen met zijn eerste vrouw Anna uit liefde maar uit nood (p. 55), zegt dat dan echt iets over zijn huwelijk, of over de manier waarop hij zich bij het grote publiek wilde presenteren? En zijn de gedichten die Van Gijsen schreef over Susanna van de Wijn-gaert inderdaad een helder bewijs voor het feit dat hij ‘zeer op haar gesteld’ moet zijn geweest (p. 64)? Zijn onderwerpskeuze was toch vaak strategisch?

Juist omdat Van Gijsen zo bezig was met zijn lezerspubliek, werd ik als lezer ook aan het denken gezet over dit onderwerp. Twee vragen blijven voor mij onbeantwoord. Ten eerste: hoe breed was het publiek nu

eigenlijk dat dit type publicatie las? Dat is een ongelooflijk moeilijke vraag, maar hij had in dit boek met meer voorzichtigheid verkend mogen worden. In het eerste inleidende hoofdstuk wordt gesproken over achttiende-eeuwse lezers uit ‘alle lagen’ (is dat voorstelbaar?) en over de ‘gewone man en vrouw’ (maar wat is ‘gewoon’?) (p. 14). Even later wordt het bijvoeglijk naamwoord ‘gewone’ tussen aanhalingstekens gezet, en uitgelegd dat de geletterde bevolking veel groter was dan ‘alleen maar mensen die ervoor doorgeleerd hadden’ (p. 25). Maar waarvoor hadden deze mensen precies doorgeleerd, over welke gradaties van scholing hebben we het hier precies? Mijn tweede vraag gaat over het lezerspubliek dat De Haas zelf voor ogen staat. Het boek lijkt door onderwerpskeuze en detailniveau vooral van waarde voor specialisten, maar probeert – bijvoorbeeld door de heel algemene contextuele openingshoofdstukken – een bredere lezersgroep aan te spreken.

Laten we inderdaad van harte hopen dat ook niet-vakgenoten het boek ter hand zullen nemen, en ondergedompeld raken in een periode van de literatuurgeschiedenis waarin nog zoveel te ontdekken is. Ze zullen zien dat de Nederlandse literatuur niet alleen een verhaal is over hooggeleerde en door esthetiek gedreven auteurs, maar ook een verhaal over sappelen, spot en pijn.

Feike Dietz, Universiteit van Amsterdam